

Любов Райська

**ФРАЗЕОЛОГІЧНИЙ
КАЛЕЙДОСКОП**

Чернігів
Видавництво «Десна Поліграф»
2021

УДК 811.161.2 (072)

Р 18

Редактор : Буденний В. Й.,
доцент кафедри мов і методики їх
викладання Національного
університету «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка, член Національної
спілки письменників України

**Р 18 Райська Любов. Фразеологічний
калейдоскоп. Чернігів : Десна
Поліграф, 2021. 88 с.**

ISBN

«Фразеологічний калейдоскоп» – навчальне літературно-художнє видання з фразеології української мови. Призначене для студентів факультету дошкільної, початкової освіти і мистецтв спеціальностей 012, 013, 014, 028 НУЧК імені Т. Г. Шевченка; для всіх, хто любить українську мову і прагне пізнати її глибини.

УДК 811.161.2 (072)

ISBN

© Райська Л. Г., 2021

Віг автора

Любі читачі! У мінливому «Фразеологічному калейдоскопі» криється таємничий світ мудрості й краси українських влучних народних висловів. Саме у фразеології найповніше проявляється національна специфіка мови, духовні прагнення народу, національно-культурний образ світу. Підтвердженням цього є народний вислів: птицю пізнають по пір'ю, а людину – по мові.

Фразеологічні одиниці (фразеологізми) – це синтаксично сталі словосполучення, вислови, які характеризуються семантичною зв'язаністю, синтаксичною замкненістю і відтворюються у процесі мовлення як своєрідні словесні формули.

Фразеологізми – скарби образності – є свідченням високого рівня мовної культури людини, любові до народу-творця слова.

У фразеології – багатовікова народна мудрість, усе розмаїття почуттів, емоцій, думок і поглядів українців на світ і на себе в ньому. Українська фразеологія – це невичерпне джерело народознавства, соціокультурної діяльності етносу, виразник національної ментальності. Фразеологічні одиниці мови завдяки емоційно-експресивним властивостям найповніше віддзеркалюють естетичні цінності народу, сприяючи формуванню і духовному збагаченню мовної особистості.

Навчальне літературно-художнє видання «Фразеологічний калейдоскоп» спрямоване на вироблення навичок самостійного аналізу фразеологічних висловів, розвиток фразеологічного мислення й мовлення студентів – майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, учителів початкової школи, фахівців соціокультурної діяльності.

*А*дамові діти – нащадки Адама

(так кажуть про рід людський).

Чеснот і вад різнобарвна гама.

Історії досвід гіркий.

Аква віта, по-латині, – вода життя,
Основа земного буття.

В українців – жартівлива назва
горілки.

Ну як обійтись без зубрівки?!

Альфа і омега – букви грецькі...

Перша і остання.

Як життя світання і смеркання...

Означає суть чогось. Початок і

кінець,

Починанням всім вінець.

Алю́р три хресті́ -

вперед!, дуже швидко, негайно іти.

Спонування до дії і руху -

вимога мчати щодуху!

*Баба на́двоє гадала – не відомо,
чи здій́сниться щось.
Ви́лами по воді пи́сано –
влучно підсуме́є хтось.*

*Баба Палажка [і баба Параска] –
це людина криклива й сварлива.
Язиката, чванлива й пихата.
Краще в друзях такої не мати.*

*Без року тиждень -
короткий відрізок часу,
щоб стати лідером класу.
Без тижня день -
дуже мало:
не зробиш чимало.
Щоб у калюжу не сісти -
треба пуд солі з'їсти!*

Без царя в голові –
неповна розуму:
можна пройтись містом босому.
Кажуть: *боса голова,*
не всі дома,
десятої клепки нема,
наче мішком прибитий...
Як легко голову загубити!

Бліх ганяти

чи *собак лякати* –

нічого не робити.

Синонімічні вислови:

байдики бити,

ханькі м'яти,

дурня валяти,

горобцям дулі давати

або ж *баглаї бити...*

Може, краще себе не ганьбити?

Брати високу ноту не варто –
недолугий початок старту!
Не підвищуйте тону розмови –
діалогу не буде ніколи!

Буде і на нашій вулиці свято.
Просто вірити треба в це свято!
Помолитися Богу всім дружно.
Згуртуватися й обійнятися
дружньо.

Будьмо! Та ворогів не гудьмо!

Живімо радісно й щасливо,

і ворогам усім на диво!

У всі віки любові сила

яскравою зорею нам світила.

...Зло породжує зло.

На любові тримається світ.

Життя – це любові зело

І мрії душі політ.

Веремію закрутити –
сум'яття зчинити;
затіяти щось неприємне –
галас чи колотнечу,
що не проходить даремно
і завжди лякає малечу.

Верства келебердянська

або ж *пирятинська, чугуївська*

верста –

кажуть про людину високу на зріст.

Потяг до висоти в ній –

природжений

хист.

Людина ж низька – *від горшка*

два вершка:

Не відразу помітно їх звисока.

Видно пана по халявах –

кожного оцінюють по справах.

Сокола по льоту видно –

Так летить упевнено і гідно!

А сову помітиш з погляду одного,

Бо очей таких нема ні в кого!

Ворону ж пізнаєш по пір'ю,

Загубленому на подвір'ї.

Коня – по поході:

Узнаєш породу.

Клекіт орлиний здалекá чути!

Легко сутність висловів збагнути!

Вимотати душу
й витягти всі жили...
Ще й варити воду...
Любить дехто вити лінви –
та й схватъ кінці у воду!

*Витати в емпіреях -
витати в небесах,
сприймати дійсність нереально.
Життя прожити віртуально.*

Воду решетом носити
чи товкти у ступі воду?
Некорисне і пусте робити?
Краще вийти на природу!

Вола правити -

продавати щось надто дорого,
ціну заламувати.

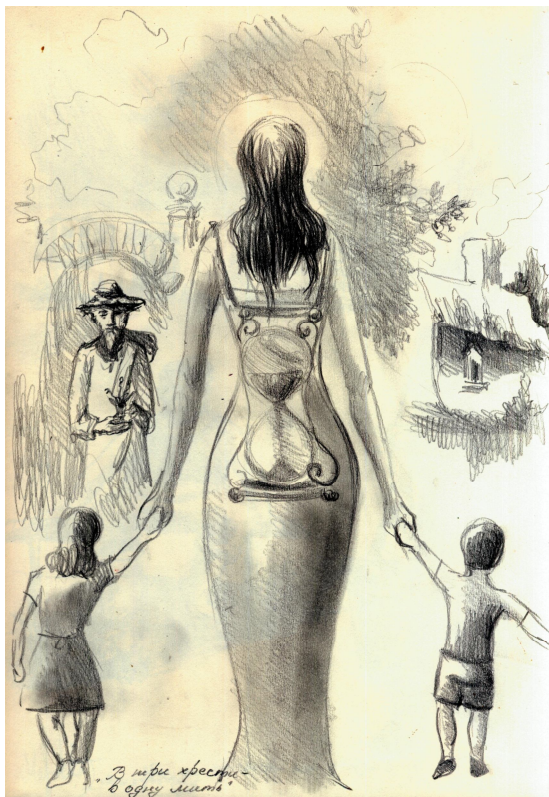
Волам хвоста крутити -

брудне й примітивне діло робити.

*В Сірка очей позичати –
совість і сором втрачати.
Важко по совісті жити?
Краще її загубити?
А як же душевний спокій?
Без совісті сон глибокий?*

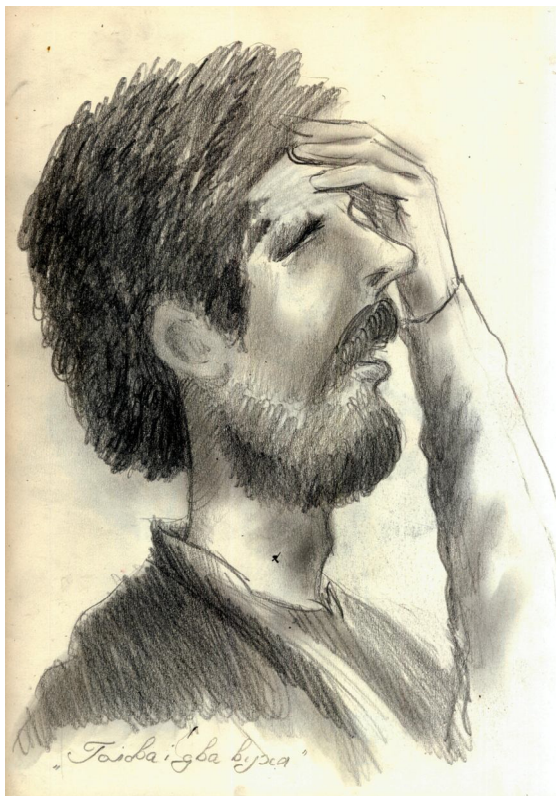
*Вставати на ліву ногу –
поганий настрій мати,
мовби взяти душу в облогу
чи в лаб'єтах серце зжати.*

В три хресті́ – в одну мить,
в цю саму хвилину.
Діяти треба швидко!
Зволікання – шлях до загину.

Голова і два вуха -
в голові пусто і глухо.
«Не кумекає» щось...
Може, *мішком прибив* її хтось?

Голуба (блакитна) квітка –
нездійсненна мрія,
уособлення бажань усіх.
Мріяти ж не гріх?
Чи знайти магічну квітку?
Може, папороті цвіт,
Що чарує і дивує світ?

Гріти лоба

чи гнути горба –

працювати,

хребта ламати,

мозолі набивати.

Може, спину не гнути?

Про роботу забути?

Справляти посиденьки

й слухати побрехеньки?

Дірка від бублика -

когось не поважати,
не цінувати, **за ніщо мати,**
за *хвіст собачий*.

Хто незрячий?

Не мати і за Боже пошиття...

Зневага повна на все життя?

Драконівські закони –
Афінської республіки закони
законодавця першого Дракона.
Їх кров'ю писано, а не чорнилом.
Вони людей без доказів чорнили.

Дамоклів меч – постійна небезпека.
Над головою – гострий меч...
І скинути його не просто,
бо лезо в нього дуже гостре.

З*ав'яз пазурець –
і пташці кінець!*

Заплутався кігтик в сильце –
Дорого коштує сите сальце!

*Г*оробець у роті не наслідив –
хтось дуже голодний,
зовсім нічого не їв.
Навіть крихти в роті не було.
Їсти хочеться, що аж живіт звело!

І комар носа не підточить –
причепитися ні до чого,
Зроблено все на відмінно.
Сказати можна «дякую уклінно».
Голки не підточии,
нічого не доточиш.
Не стук-грюк, аби з рук.
Не через пень-колоду.
Все на догоду.

І лапки зложити –

злякатись, страху набратись,
стати покірним, сумирним.

І лапки покласти –

довіритись необачно,
втратити пильність.

Ускочити в халепу

за прихильність.

*І на зуб нічого покласти –
нема чого їсти.*

І не знаєш, чи стояти, чи сісти,
а чи плакати-ридати...

Чим діток годувати?

Комарика придавити -
заснути, про все на світі забути.
Лиш вічним сном засинати
не треба.
Полинати думкою краще в небо.

*Куди кінь з копитом, туди й
жаба з хвостом.
Коваль коня кує, а жаба й собі ногу
дає (підставляє).*

Скажете: такого не буває?
За умілим, сильним тягнеться
слабий, невмілий.

І кому до того діло?
Лізе не в свої ворота?
Сильного наслідувать охота!

Куй залізо, поки гаряче.

Коси коса, доки роса.

За сприятливих обставин дій,
інакше не змінити хід подій!

Куди не кинь – виходить клин.

Куди не кинь, а все наверх дірою.

Не зійдуться гора з горою.

І виходу з становища нема.

Кругом лише пітьма.

*М*ати ке́бѣту -

бути розумним, здібним,
кмітливим.

*М*ати олію в голові,

а не порожню макітру на плечах.

*Г*олову мати чи розум, до речі,

*М*ати тяму - не пам'ять ледачу.

Сподівайся тоді на удачу!

Мафусаїлів вік – довголіття.

Життя земного розмаїття.

Родоначальник людства Мафусаїл
969 років прожив.

Живіть на світі стільки,
скільки жив святий Мафусаїл.

На городі бузина, а в Києві

дядько –

нісенітниця пуста...

Це як на своїй землі – безхатько.

Щось від чогось надто вже далеко –

розв'язати тут кінці нелегко,

адже логіки позбавлені поняття;

в голові – лише сум'яття.

На заячий скік – дуже мало.

На волосину.

З горобину душу.

На макове зерно.

Як мить одна в кіно.

На кутні засміятися

(узяти) –

заплакати чи лиха зазнати,
пропасти.

Співати на кутні

чи реготати –
щастя-долі в житті не знати.

На обидві ноги кульгати –
багато недоліків мати.
Лікті кусати не треба.
Просто спуститись на землю з неба.

*Неначе в молоці дитина –
живе у розкошах людина,
немов у Бога за дверима,
а ще красива дуже,
як маків цвіт, неначе ружа.*

*Облизня вхопити -
невдачі зазнати,
ні з чим залишитись,
гарбуза́ дістати.*

Обоє рябоє -
схожі між собою.
Два чоботи - пара.
Один одного вартий.
Хіба тут до жартів?!
Не з любові слова сказані:
Одним миром мазані.

Опанувати себе – взяти себе в руки
(не дати почуттям завдати муки!).
Заспокоїтись! Оволодіти собою!
Бути готовим стати до бою!
Може, спалити мости за собою?

*П*алиця на два кінці.

За який захопитись у ріці?

Випливеш чи ні?

Чи опинишся на дні?

Піррову перемогу здобути -
сумнівної слави набути.
Цар Пірр у битві римлян переміг,
однак утратив значну частину
військ своїх.

Печені голуби́ не летять до губи.

Потрудитися треба, щоб їсти гриби.

Хочеш їсти калачі – не сиди на печі.

А щоб рибку з'їсти, треба

у воду лізти.

„Печени галуди не летят
до губи!“

Свободен Т.

Посмішка авгура -

міміка римських жерців,
що віщували за льотом і криком
птахів.

Перетворення знань в таємницю.
Незрозумілі нікому дурниці.

Пуп землі -
іронічно кажуть про того,
хто себе вважає центром усього,
найважливішим серед людей -
так багато в такої людини «ідей»!

*Пустити в очі туману –
ввести людину в оману,
навмисне заплутати щось,
справити враження на когось.*

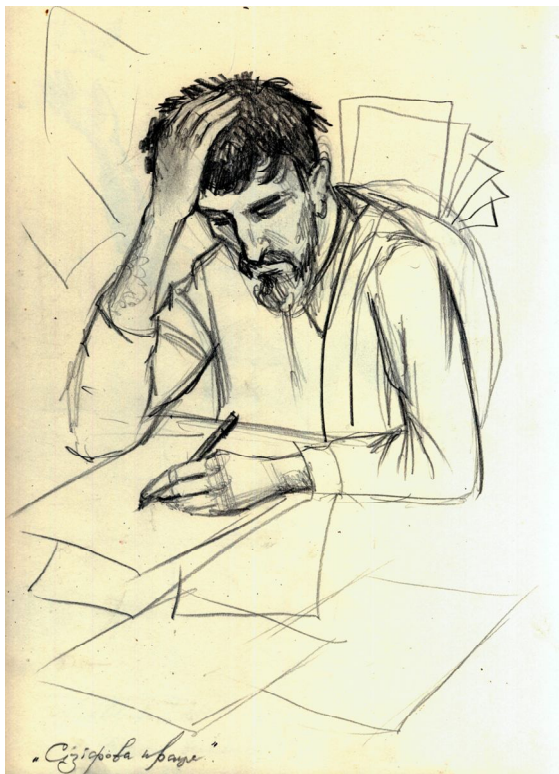
Сильна, як смерть, любов.

Стріли її вогненні;
вона полум'я Боже.

Смерть здолати любов не зможе.

(Вислів з біблійної Пісні пісень)

Сізіфова праця -
безплідна, важка,
нескінченна робота.
Наче камінь давить душу,
аж у серці нудота.

Содо́м і Гомо́рра –

зруйновані Богом єврейські міста.

Суть вислову –

хаос, безладдя, розпуста і пустота.

*Співати дифіра́мби –
кого-небудь вихваляти,
підносити до небес,
алілуя співати.*

Три чісниці життя -
немає майбуття,
недовго *ряст топтати,*
вже скоро помирати.
Смерть заглядає в очі...
Хтось зможе розібрати ночі?

Тягти воли́нку -
затягувати роботу,
зволікати навмисне.
Ждати, доки молоко скисне.

*Ф*ільчина грамота – папірець,
що нічого не значить.
Юридичної сили
ніхто в нім не бачить.

Холоstim ходом -
безрезультатно,
хоча зусиль докладено достатньо.
Ходить хóдором голова,
А всю дорогу вкрила кропива.

Хто вислову не знає:

диму без вогню не буває?

Небажаному завжди є причина.

Виною в тім – людина!

Як виросте гарбуз на вербі -

можна сказати про щось у журбі.

Вислів - повне заперечення

змісту речення.

Коли свисне рак (чи бабак) -

не злетить у небо судак.

А як виросте трава на помості -

не зійдуться разом дві неділі

(у гості).

Я не я -

про людину, що нічого не знає,
ні до чого стосунку не має.

Згадаймо Шевченка:

«І ми не ми, і я не я».

І мудрість у нас не своя.

Зміст

<i>Від автора</i>	3
Адамові діти	6
Аква віта.....	7
Альфа і омега	8
Алю́р три хресті́	10
Баба на́двоє гадала	11
Баба Палажка.....	12
Без року тиждень.....	13
Без царя в голові	14
Бліх ганяти	15
Брати високу ноту	16

Буде і на нашій вулиці свято.....	17
Будьмо! Та ворогів не гудьмо!.....	18
Веремію закрутити.....	20
Верства келебердя́нська.....	21
Видно пана по халявах.....	22
Вимотати душу	24
Вита́ти в емпіре́ях.....	25
Воду решетом носити.....	26
Вола правити	27
В Сірка очей позичати	28
Вставати на ліву ногу.....	29
В три хресті́.....	30
Голова і два вуха	32
Голуба (блакитна) квітка	34
Гріти лоба	36

Дірка від бублика.....	37
Драконівські закони	38
Дамоклів меч	39
Зав'яз пазурець – і пташці кінець.....	40
І горобець у роті не наслідив.....	41
І комар носа не підточить	42
І лапки зложити	43
І на зуб нічого покласти.....	44
Комарика придавити	45
Куди кінь з копитом, туди й жаба з хвостом	46
Куй залізо, поки гаряче.....	47
Куди не кинь – виходить клин	48
Мати кеб'ету	49
Мафусаїлів вік.....	50

На городі бузина́, а в Києві дядько	52
На заячий скік	54
На кутні засміятися.....	56
На обидві ноги кульгати	57
Неначе в молоці дитина	58
Облизня вхопити.....	59
Обоє рябоє.....	60
Опанувати себе	61
Палиця на два кінці.....	62
Піррову перемогу здобути.....	63
Печені голуби́ не летять до губи.....	64
Посмішка авгу́ра.....	66
Пуп землі	67
Пустити в очі туману	68

Сильна, як смерть, любов.....	69
Сізіфова праця.....	70
Содом і Гоморра.....	72
Співати дифіра́мби.....	73
Три чі́сниці життя.....	74
Тягти воли́нку.....	75
Фі́льчина грамота.....	76
Холостим ходом.....	77
Хто вислову не знає: диму без вогню не буває?.....	78
Як виросте гарбуз на вербі.....	79
Я не я.....	80

Навчальне літературно-художнє видання

Райська Любов Григорівна

***Фразеологічний
калейдоскоп***

Редактор *Василь Буденний*

Художник *Ілля Субботенко*

Технічний редактор *Олег Єрмоленко*

Комп'ютерна верстка *Ольга Полковник*

Комп'ютерний набір *Любов Райська*

Підписано до друку 14.09.2021 р. Формат 60×84 1/32.
Папір офсетний. Друк на різнографі.
Ум. друк арк. 2,56. Обл.-вид. арк. 2,75.
Наклад 100 прим. Зам. № 0072.

Віддруковано ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 4079 від 1 червня 2011 року

14035, м. Чернігів, вул. Станіславського, 40
Тел. +38-097-385-28-13